

О.І. Галенко, канд. екон. наук, доцент
Білоцерківський національний аграрний університет

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЗЕРНОВОЇ ГАЛУЗІ: ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Постановка проблеми. Галузь виробництва зерна є галуззю стратегічного значення. Продукція галузі використовується в трьох основних і дуже важливих напрямках. По-перше, вона має продовольче значення, бо хліб та хлібопродукти є одним із основних продуктів харчування населення України. По-друге, зерно є високопоживним кормом для тварин, тому воно виступає важливим складовим елементом кормової бази тваринництва. Тому від розвитку галузі виробництва зерна в значній мірі залежить економічна ефективність галузі тваринництва. По-третє, зерно є сировиною для багатьох галузей народного господарства: хлібопекарської, борошномельно-круп'яної, макаронної тощо. В зв'язку з цим державою для управління процесами розвитку галузі вживається багато заходів. Зокрема розроблено обширну нормативно-правову базу у вигляді Закону України "Про зерно та ринок зерна в Україні"[1, с.258], програми „Зерно України -2015.”[2]. Незважаючи на те, що розвитку галузі зерна приділяється дуже багато уваги і зі сторони держави, і зі сторони сільськогосподарських підприємств, тут є ще багато невирішених досить складних проблем. Все це в сукупності і обумовлює актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням стану та тенденцій розвитку зерновиробництва України займалися такі вітчизняні вчені як Бойко В.І., Гайдуцький Б.М., Присяжнюк М.В., Саблук П.Т., Худолій Л.М., Шпичак О.М., Кваша С.М. [3, С. 99-104] та ін.

Питання конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників в цілому, й зернових зокрема, висвітлювалося в роботах вітчизняних вчених, таких як: Месель-Веселяка В.Я. [4, с. 8-15], Дем'яненко М.Я., Голомші Н.Є. та ін. Однак подальшого розвитку потребують підходи щодо забезпечення та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників зерна на регіональному рівні.

Постановка завдання. Розглянути проблеми конкурентоспроможності зернового господарства як галузі на прикладі господарств Південного регіону, провести дослідження факторів які

визначають рівень конкурентоспроможності зернового виробництва, у першу чергу витрат.

Виклад основного матеріалу досліджень. Конкурентоспроможність зернової галузі значною мірою зв'язана зі станом її техніко-технологічних і організаційно-економічних параметрів, що дозволяють в умовах ринку формувати стійкі конкурентні позиції зерна по показниках якості й собівартості. У цілому ж конкурентоспроможність зернового виробництва обумовлюється багатьма факторами, які можна підрозділити на зовнішні й внутрішні (рис. 1). На сучасному етапі розвитку зернового виробництва підвищення конкурентоспроможності допускає цілеспрямований вплив, у першу чергу, на внутрішні фактори, що визначають її рівень, з урахуванням впливу зовнішнього середовища. Остання в значній мірі визначається кон'юнктурою ринку.

Рис. 1. Фактори, що визначають конкурентоспроможність зернової галузі

Ринку зерна властива монополістична конкуренція, що стимулює конкурентоспроможність товару, тому що збільшити розмір прибутку можна тільки шляхом зниження його собівартості й підвищення якості. Регулювання конкурентоспроможності зернового виробництва передбачає насамперед управління процесом виробництва, витратами й маркетингом. Це показав і кореляційний аналіз, проведений по даним 63 районів Миколаївської, Одеської та Херсонської областей. Математична залежність продуктивності ріллі від рівня інтенсивності зернового виробництва склала 0,76 (таблиця). Високий рівень кореляції служить індикатором тісних причинно-наслідкових зв'язків взаємодії факторів інтенсифікації зернового виробництва, які більшою мірою реалізуються в більше сприятливих ґрунтово-кліматичних умовах, що відповідають зонам товарного виробництва.

Ступінь впливу факторних параметрів на результат зернового виробництва у Південному регіоні (2013 р.)*

Факторні параметри	Змінні	Вид рівняння зв'язку	Коефіцієнт кореляції
Грошова оцінка 1 га ріллі, тис. грн	1	$Y = 25,495 + 0,278X_1$	0,144
Енергозабезпеченість 1га ріллі, Кват	2	$Y = 24,538 + 2,061X_2$	0,479
Тракторозабезпеченість, шт.	3	$Y = 27,739 + 399,416X_3$	0,155
Вироблено зерна на 1 працівника, ц	4	$Y = 19,463 + 0,012X_4$	0,713
Частка зернових у структурі посівів, %	5	$Y = 7,033 + 0,448X_5$	0,56
Сукупність параметрів		$Y = 11,324 + 0,028X_1 + 0,550X_2 + 278,199X_3 + 0,010X_4 + 0,105X_5$	0,76

* Розраховано автором на основі даних ІАЕ

За аналізований нами період (1991-2013 рр.) зону гарантованого виробництва зерна в цих областях формують уже 1544 господарства (а не 1453, як було в 1991 р.), що забезпечують реалізацію 3,7 млн т зерна. Тепер зону по виробництву зерна формують райони з величиною середньої врожайності 32,6 ц/га, виходом зерна на 1 га загальної ріллі, рівному 17,4 ц/га. Це перевершує рівень 1991 р. (13 ц/га) і вище рівня 2011 і 2012 рр. (16 і 8,4 ц/га). Рівень рентабельності склав 6,4 % проти 163 % в 1991 р. Зона конкурентоспроможного виробництва є пріоритетною для залучення інвестиційних ресурсів при створенні стійкої сировинної бази для зернопереробної промисловості.

В умовах ринкової економіки критерієм виміру економічної ефективності є прибуток. Тому до показників, які акумулюють вплив комплексу розглянутих вище факторів інтенсифікації, варто віднести витрати, урожайність і ціну реалізації. Рівень собівартості відбиває вплив як зовнішніх економічних умов – через вартість виробничих ресурсів і державну підтримку зернової галузі, так і внутрішніх, що включають ресурсоемкість технологій, форми організації виробництва, матеріальне стимулювання й т.д.

Модифікація техніко-технологічних і організаційних факторів вимагає додаткових витрат, які повинні окупатися приростом урожайності. Залежність урожайності від рівня виробничих витрат на 1 га підтверджується результатами кореляційного аналізу, виконаного на основі фактичних даних в Миколаївській, Одеській та Херсонській областях за 2013 р., при цьому коефіцієнт кореляції варіює від 0,82 до 0,73. Дослідження показало, що приріст урожайності відстає від темпів приросту витрат, оскільки стосовно до сільського господарства діє закон спадної віддачі. А. Маршалл сформулював цей закон у такий спосіб: "Кожне збільшення капіталу й праці, вкладених в обробку землі, породжує в загальному пропорційно менше збільшення кількості одержуваного продукту, якщо тільки зазначене збільшення не збіглося за часом з удосконаленням агротехніки"[5, с. 137]. У зв'язку з ростом виробничих витрат на 1 га за рахунок удосконалення технології виробництва зернових культур і організації виробництва зменшується величина приросту врожайності, це приводить до зниження віддачі від вкладених коштів, наслідком чого є зростання собівартості. Отже, в умовах економічної нестабільності товаровиробник повинен знати границі ефективного виробництва.

Найбільш точний взаємовплив урожайності й виробничих витрат відображає квадратичний тренд, на основі якого можливе визначення границь ефективного виробництва зерна на кожному рівні розвитку

продуктивних сил і реалізації інноваційних проектів, що забезпечуються за допомогою управління витратами. Встановлення зони беззбитковості, у границях якої обґрунтовувалися оптимальні параметри врожайності й витрат, здійснювалося нами при різних сценаріях кон'юнктури ринку, і насамперед ціни. Оптимальний рівень витрат на 1 га й відповідну йому врожайність і не тільки при середній ціні реалізації, але й при мінімальній, сформованій в даний період.

Зважаючи на це розрахуємо рівень урожайності що забезпечує беззбитковість за такою формулою:

$$U_0 = \frac{(V_{\text{пост}} + v')}{p} (1)^*$$

де U_0 – урожайність в точці беззбитковості;

V – **пост** – постійні витрати на 1 га площі;

v' – змінні витрати на 1 га площі.

Так, при середній ціні реалізації 137,73 грн/ц зоні беззбитковості в Південному регіоні відповідають наступні значення врожайності – min 16,2 ц/га й max 51,9 ц/га. У її границях найбільший рівень рентабельності (69,2 %) досягаються при врожайності 43,6 ц/га, що ми вважаємо оптимальною. Цьому рівню врожайності відповідають виробничі витрати на 1 га в розмірі 3549 грн, тоді як витрати при мінімальній урожайності рівні 2225,6 грн, а при максимальній – 4290 грн. Саме в цих границях досягається окупність витрат (беззбиткове виробництво). При мінімальній ціні реалізації (135,84 грн/ц) виробництво ефективно в інтервалі із урожайністю більше 18,7ц/га, але менше 37,9 ц/га й з витратами на 1 га від 2535,98 грн до 4,515 грн. Оптимальна врожайність для даного рівня ціни – 32,0 ц/га при відповідних виробничих витратах 3230,3 грн на 1 га забезпечує оптимальний рівень рентабельності. Таким чином, границі беззбиткового виробництва при мінімальній ціні реалізації звужуються, а при середній – збільшуються.

Висновки. Даний підхід доцільно використовувати в управлінні витратами як фактор підвищення конкурентоспроможності зерна. При цьому вважаємо, що в ринкових умовах виробники зерна повинні знати границі ефективного виробництва при різних рівнях цін реалізації, у першу чергу при низьких. Це важливо для прийняття управлінських рішень, спрямованих на більше раціональне використання ресурсів, що дозволяє

* А.В.Ярема / Аналіз беззбитковості зерновиробництва як інструмент прийняття інноваційних рішень/ А.В.Ярема ,Г.М. Саранчук // Економіка АПК. – 2011. – № 7. – С. 24.

зерновому виробництву працювати з максимально можливою ефективністю, а також прагнути наблизити виробничі витрати до оптимальних, особливо в умовах використання інновацій.

Бібліографічний список: 1. Про зерно та ринок зерна в Україні: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002. – № 35, С. 258. 2. Програма «Зерно України – 2015». – К.: ДІА, 2011. – 48 с. 3. Кваша С.М. Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому аграрному ринку / С.М. Кваша, Н.Є. Голомша // Економіка АПК. – 2006. – № 5. – С. 99-104. 4. Месель-Веселяк В.Я. Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки України / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2007. – № 12. – С. 8-15. 5. Маршалл А. Принципи економічної науки. – Т. 2 / переклад з англ. – М.: Прогрес-Уні-верс, 1993. – 416 с.

А.И. Галенко. Конкурентоспособность зерновой области: проблемы, перспективы. В статье исследована совокупность теоретических, методологических и практических аспектов проблемы конкурентоспособности зернового хозяйства как области и факторов которые определяют уровень конкурентоспособности зернового производства. Рассмотрены проблемы конкурентоспособности зернового хозяйства как отрасли, провести исследование факторов которые определяют уровень конкурентоспособности зернового производства, в первую очередь затрат.

Galenko O. Competitiveness of grain production: problems and perspectives. At the present stage of grain production development the competitiveness increase allows meaningful impact, primarily on internal factors that determine its level, taking into account the external environment. Regulation of grain production competitiveness primarily anticipates the production and costs management, and marketing. Our study has shows that grain yield growth lags behind the costs growth rate, as the law of diminishing returns is applied to agriculture. Due to the increase in production costs per 1 hectare by improving crops production technology and production management the value of yield increase decreases, which results in investment return decrease, causing cost increase. Within the economic instability environment the commodity producer should know the margin for efficient production. We determined the make out zone with the optimal parameters to justify yields and costs, under different scenarios of market conditions, especially prices. We found that boundaries for make out production at the lowest realisation price are constricted, and at the middle price - increased.